

BALL DE GITANES DE SANT CELONI

1-ANTECEDENTS HISTÒRICS I ORÍGENS

“Si pel Ball de Gitanes et vols divertir, cap a Sant Celoni has de venir...”

El Ball de Gitanes és un ball típic de diverses poblacions vallesanes. Es balla en les festes de Carnaval i té les seves arrels en els ritus agraris ancestrals per afavorir la fertilitat de la terra i l'inici del cicle primaveral. A Sant Celoni el Ball de Gitanes té caràcter i personalitat pròpia: amb una tradició que es remunta, com a mínim, al 1767; amb unes músiques característiques, composades en la seva major part per Josep Ferrer i Torres entre els anys deu i vint del segle XX inspirant-se en els arranjaments musicals i les ballades del poble de principis del segle XX, i amb una magnitud, una vitalitat i una força que creix any rere any des que es va recuperar el 1981. És una festa viva, que tothom es fa seva. Tot el poble la viu i hi ha un sentiment especial: és la nostra festa, una tradició pròpia de Sant Celoni.

Dels balladors que van ballar les Gitanes a l'Ateneu entre el 1965 i el 1968 va néixer el grup que va recuperar el Ball de Gitanes l'any 1981 a la plaça de la Vila, manifestació festiva que any rere any, ininterrompudament, ha anat creixent en participació, xerinola i esplendor. Tot i la importància que va arribar a tenir a l'antigor, el Ball de Gitanes no va ser mai tan multitudinari com ho és ara. Si els nostres avantpassats el veiessin avui, n'estarien ben satisfets!

El Ball de Gitanes a Sant Celoni, una tradició de més de 250 anys

“Per los datos que tinch, dit ball es antiquíssim á Sant Celoni, no poguent precisar ara l'època que aquí aparegué, (...) sols puc afirmar que á l'any 1767 ja aquí's ballava dit Ball de Gitanas”. Així comença el text sobre el Ball de Gitanes de Sant Celoni que va redactar el farmacèutic i intel·lectual catalanista celoní Miquel Draper i Batllori, seguint els requeriments de Francesc de S. Maspons i altres amics seus amics de l'Associació d'Excursions Catalana. Era l'any 1887, l'època en què l'excursionisme aplegava la majoria dels estudiosos que, partint d'una gran estima al país, estaven interessats en la recerca i recollida d'informació de Catalunya (geòlegs, historiadors, filòlegs, botànics, folkloristes...).

L'any 1887 es va publicar la *Miscelánea Folck-lòrica*, llibre en el qual es van recollir diversos treballs llegits o presentats a l'Associació d'Excursions Catalana. Al volum hi ha dos treballs que tracten del Ball de Gitanes i en el primer, “Ball de Gitanas en lo Vallés”, de Francesc de S. Maspons i Labrós, es va reproduir íntegrament l'escrit de Miquel Draper.

Aquest interessantíssim text explica que l'any 1767 ja es ballava el Ball de Gitanes al poble. Tot i que el farmacèutic no especifica d'on va treure aquesta informació tan reculada, hem de donar-la per bona tenint en compte la vàlua intel·lectual de Draper. Així doncs, si ens remetem a la data, ja fa com a mínim 250 anys que les celonines i els celonins festegem els dies de Carnestoltes ballant el Ball de Gitanes.

El Ball de Gitanes en el segle XIX

En la descripció del Ball de Gitanes de Sant Celoni que va fer el 1887, el farmacèutic Miquel Draper recull la transformació de la festa durant el segle XIX i la seva adaptació als nous costums, tant en les músiques i els balls com en el vestuari. En un començament la música s'interpretava amb els instruments tradicionals, com el tamborí, el flabiol i la cornamusa o sac de gemecs acompanyats pels picarols dels camals dels balladors i les castanyoles que només tocaven els homes. Però a partir de 1850 es van començar a llogar orquestres de la vila i de fora. Els balls també van canviar, ja que fins a mitjan segle XIX s'interpretaven danses com la moixiganga o la pavana i el ball típic era l'espolsada, que consistia en un sotragueig ràpid del peu amb la punta encarada a terra. Les orquestres van anar introduint ritmes musicals de moda adaptats al ball, i en el darrer quart del segle XIX es van popularitzar la contradansa, el vals, la jota, el passeig i la polca.

També hi va haver modificacions en el vestuari. Abans de 1850 les dones lluïen els seus millors vestits i els homes portaven gec cossat negre, pantalons i sabates blanques, barret de copa alta guarnit amb una ploma, i uns camals amb picarols decorats amb cintes, fils daurats i platejats. En la segona meitat de segle XIX es va establir la indumentària que ha romàs pràcticament fins a l'actualitat. Els homes vestien americana fosca, faixa de seda vermella, sabates blanques amb puntera negra, camals i un capell baix amb ploma al costat. Les noies anaven curtes, amb vestits blancs de seda, setí, gassa o punt. Portaven un ram a la mà, diadema o garlanda de flors al cap, flors cosides a la tela i mantó de Manila pel passeig.

Les colles del Ball de Gitanes estaven formades per 12 o 16 parelles –20 com a màxim-, res a veure amb les multituds actuals. El seguici es reunia a casa de la capitana, d'on sortia la comparsa cap a la plaça precedida per l'orquestra i el Capità de Cavall, amb el corser guarnit amb un plomall. El passeig era sempre el primer ball i els balladors formaven figures i lletres, com les inicials del nom de la vila. Antigament el Ball de Gitanes no es feia pas cada any. De finals del segle XIX, per ara, s'han pogut documentar tres ballades gràcies a les referències en diaris, revistes i altres publicacions de l'època: van ser el 1885, el 1887 i el 1896. Tant el 1887 com el 1896 van ballar tres colles, i aquest darrer any se sap del cert que una colla era del Casino i les altres dues del Centre Popular.

El segle XX, fins els anys vint. La rivalitat entre entitats

Malgrat el que pugui semblar, a principis del segle XX les ballades van ser comptades: només n'hi va haver nou anys, a causa, en bona part, de les rivalitats polítiques i la competició entre les dues entitats del poble. El 1902 van ballar quatre colles, el 1903 també, i aquest any, dos grups eren del Centre Popular i els altres dos, de Cafè Soler. Aquest establiment, conegut com a cal Bou, va ser antecessor de cal Xerric i de l'Ateneu. El 1904 van ballar la colla del Centre Popular i la del Cafè Soler, però hi va haver incidents al ball, perquè quan la colla del Cafè Soler va entrar a la plaça va saludar als directius de la seva entitat abans que a les autoritats del poble, que aleshores estava governat pels del Centre Popular, l'entitat rival, i tenien Josep Alguersuari Monclús com alcalde. Hi va haver raons i se'ls va prohibir de ballar, per això va aparèixer un rodolí popular que deia: "Pel Ball de Gitanes / no s'hi pot anar / perquè el porc d'en Suari / no els deixa ballar".

El 1907 i als anys deu només van ballar Gitanes les colles del Centre Popular, que era l'entitat més important aleshores i dominava l'Ajuntament. El 1907 hi havia la colla de solters del Centre i la de casats, en la qual ballaven homes grans amb nenes petites, ja que aleshores estava mal vist que les dones casades ballessin. Ferran Martori Tresserres, mort el 1919, va ser mestre del Ball de Gitanes del Centre Popular i abans d'assajar els balls, preparava els passos i la disposició dels dansaires sobre la taula, amb mongetes i cigrons que representaven les

balladores i els balladors. El 1914 van sortir a ballar dos grups del Centre: la colla infantil i la de solters; i en acabar la festa, com era tradicional, l'Ajuntament va oferir vi, pastes i caramels als balladors. Esteve Vidal – en *Lari*- era qui ensenyava a ballar als petits ajudat per Josep Cullerell. El mestre de ball dels solters va ser Josep Trunas Torrent, que aleshores era conserge del Centre Popular. El 1916 també van ballar dues colles del Centre: la dels solters i la dels casats. A finals del segle XIX i a principis del XX, era tanta la fama del Ball de Gitanes de Sant Celoni que, per facilitar l'assistència de forasters al ball, l'Ajuntament sol·licitava a la Companyia de Ferrocarrils que establís bitllets d'anada i tornada a preus reduïts. Per això, en aquestes èpoques, es va popularitzar el rodolí “Si pel Ball de Gitanes et vols divertir, cap a Sant Celoni has de venir!”. Va ser entre els anys deu i vint quan Josep Ferrer i Torres, músic de l'orquestra La Lira, va compondre diverses de les melodies característiques del Ball de Gitanes de Sant Celoni, com el Galop, l'Entrada de ball, la Jota, la Contradansa o la Polca, inspirant-se en les músiques tradicionals de la festa.

Als anys vint es va girar la truita i van ser els de cal Xerric –més endavant de l'Ateneu- els balladors de Gitanes, ja que va començar la crisi del Centre Popular. Després de molts anys de no fer-ho, el 1921 els de cal Xerric van tornar a ballar a la plaça. Hi havia tres colles: la dels casats, la dels solters i un nombrós grup d'infants vestits de blanc, els nens del qual portaven barrets semblants al de Napoleó. Van ballar amb l'orquestra de la societat, l'Art Musical. En aquella època l'Ajuntament estava dirigit per membres d'aquesta entitat i Eduard Domènech Morlà era l'alcalde. El mestre dels balladors era Josep Trunas Torrent, que aleshores s'encarregava del bar del Círcol Autonomista La Constància o cal Xerric i posteriorment va ser el cafeter de l'Ateneu, seu de la mateixa entitat de signe catalanista. El 1928 i 1929 la colla de solters de l'Ateneu, dirigida per Trunas, va tornar a ballar però únicament a la sala de l'Ateneu. No va sortir a la plaça ja que durant la dictadura de Primo de Rivera l'Ajuntament va estar en mans del Centre Popular, l'entitat antagonista.

Les colles de solters estaven integrades per nois i noies joves. Les noies solien convidar a sopar a casa el seu ballador cada dia després de l'assaig, per això moltes vegades les parelles del Ball de Gitanes acabaven en matrimoni. Començaven el passeig d'entrada els capitans del ball, una parella de bons balladors amb els vestits encara més vistosos que la resta. A la colla dels casats ballaven homes casats amb nenes petites, que en molts casos eren les seves mateixes filles.

Els anys 1944 i 1945 el Ball de Gitanes torna a ocupar la plaça

Per les festes de Carnaval de 1944, l'Ateneu va reimplantar l'esperat Ball de Gitanes. Eren les primeres ballades després de la Guerra Civil i es van fer el diumenge i dimarts de Carnestoltes al migdia i a la tarda a la plaça de la Vila, que aleshores s'anomenava *plaza de España*. El dilluns també hi va haver dues sessions però a la sala de l'Ateneu, durant el ball de tarda i en el sarau. El programa de les danses era el següent: començava l'entrada de ball de la colla dels solters, seguia la contradansa, el passeig i la polca, que interpretaven successivament els solters i la colla de casats, i la festa acabava amb el vals conjunt de les dues colles.

Les ballades de 1945 van ser pràcticament iguals. En el passeig formaven figures, com una aspa traçant dues diagonals a la plaça. Aquests anys els balladors van dibuixar la lletra A, inicial de l'Ateneu. Josep Trunas Torrent va ser novament el mestre dels balladors i l'orquestra La Lira s'encarregava de la part musical. Hi havia dues colles, la dels solters, i la dels casats. Al grup dels casats estava format per homes grans que ballaven amb nenes petites, generalment les seves pròpies filles, costum que ja es trobava abans de la Guerra Civil. Alguns d'aquests balladors ja havien participat en les colles de cal Xerric que van ballar el 1921, com Antoni

Matas Pou, que aleshores era el president de l'Ateneu. El 1944 hi va haver 16 parelles de casats i de solters, i l'any següent es van reduir a 12.

Assajaven dos o tres cops a la setmana, a la nit, i Joaquim Monràs tocava els balls amb el piano mentre l'avi Trunas dirigia l'assaig. Les noies hi anaven acompanyades de les mares o alguna persona gran, que es quedava vigilant a l'Ateneu fins que acabava l'assaig. El ball era de les poques activitats que els nois i noies joves feien junts, per això s'aprofitava qualsevol oportunitat per al festeig. A l'Ateneu els van donar cada any un tros de tela per fer els vestits de les noies. La roba era la mateixa, però cadascuna es feia fer el vestit a la modista que volia i rivalitzaven per veure qui el duia més maco. El vestit es canviava cada any i la modista s'escarrassava en fer-lo cada vegada més lluit. Les noies duïen sabates i vestit blancs amb brodats i farbalans, i una flor al cap. Vestien mitges i calces en forma de bombatxos, i durant el passeig es cobrien amb un mantó de Manila i portaven un ram. Els nois portaven camisa i armilla blanca, americana fosca, blau marí o negra, pantalons blancs, faixa vermella i camals amb picarols, alguns decorats amb cinta de la bandera espanyola, que aleshores era la permesa.

El dia de la festa sortien de casa ja canviats i es trobaven a l'Ateneu, on començaven la cercavila fins a la plaça. Alguns bars que trobaven pel camí els convidaven a vi bo i galetes al carrer, i en acabar feien un vermut a l'Ateneu. Els capitans de cavall obrien el pas i quan entraven a plaça hi donaven una volta abans d'entrar els dansaires. A l'entorn de la plaça hi havia entarimats d'envelat per al públic, el qual, cridava "Ferro!" en el tercer punt de la polca per encoratjar als balladors i els tirava caramels després dels balls. Un any també els van convidar a l'Hotel Suís i el celoní Martí Domènech Forns, pastisser a Barcelona, els va regalar un gran pastís. Excepcionalment, la colla dels solters va anar a ballar el 9 de juliol de 1945 a Arenys de Mar per la Festa Major d'estiu, va ser l'única vegada que van interpretar el Ball de Gitanes fora de Sant Celoni i fora de les festes de Carnaval.

Esbarts i colles de joves ballen a l'Ateneu en els anys cinquanta i seixanta

El 1955 el Ball de Gitanes va tornar a la pista de l'Ateneu de mà de l'Esbart de Dansaires Celonins que es va formar a l'entitat i es va presentar aquell Carnaval. La iniciativa era de Carles Andreu Borreiro, el qual també es va encarregar d'ensenyar els balls que havia après en les ballades dels anys quaranta. Els joves de l'esbart anaven amb vestits tradicionals catalans perquè interpretaven diversos balls populars. A més del galop d'entrada i de comiat, i el vals del Ball de Gitanes, també ballaven altres danses típiques catalanes. Acompanyats per l'orquestra La Lira van fer tres representacions a la sala de l'Ateneu: el diumenge al migdia, el dilluns a la nit i el dimarts a la tarda. El 1956 va actuar per darrer cop l'Esbart i es va presentar el grup infantil, que assajava amb Carles Andreu Borreiro i Josep M. Campdepadrós. En el programa hi havia el vals del Ball de Gitanes i altres danses tradicionals. L'any següent fou la colla de Llinars del Vallès qui va dansar el seu ball de gitanes a l'Ateneu. Els tres dies de Carnaval de 1958 va ballar a l'Ateneu l'Esbart Infantil La Salle, que va interpretar algunes danses del Ball de Gitanes de Sant Celoni entre d'altres balls folklòrics. El grup estava dirigit per Lluís Pujolàs amb la col·laboració de Miquel Vergé i Carme Vilà.

El 1965, després d'uns anys de letargia, el Ball de Gitanes va tornar a la sala de l'Ateneu amb un grup de joves i l'orquestra La Lira. La nit del dissabte 27 de febrer els balladors van interpretar el passeig, la polca i el vals amb un gran èxit, despertant la nostàlgia dels qui havien participat en la festa antigament. A petició del públic, la ballada es va repetir el diumenge 11 d'abril al vespre. Martí Monrabà i Miquel Vergé, formats en les ballades dels anys cinquanta, ensenyaven als dansaires, els quals, a diferència dels esbarts, només es reunien pel Ball de

Gitanes. D'aquests balladors dels anys seixanta (1965-1968) va néixer el grup que va recuperar el Ball de Gitanes l'any 1981 a la plaça de la Vila, manifestació festiva que any rere any ha anat creixent en participació, xerinola i esplendor.

Entre els anys quaranta i els vuitanta, quan es va recuperar el Ball de Gitanes, en total hi va haver nou anys que es van ballar les Gitanes, però només dos es van ballar a la plaça de la Vila, el 1944 i 1945. Per resumir, després de la Guerra Civil es va tornar a ballar a la plaça el 1944 i 1945, cada any amb dues colles, la dels solters i la dels casats de l'Ateneu. El 1955 i el 1956 el Ball de Gitanes es va tornar a fer, però només a la pista de l'Ateneu de mà de l'Esbart de Dansaires Celonins. El Carnaval de 1958, va ser l'Esbart Infantil La Salle el que va interpretar algunes danses del Ball de Gitanes de Sant Celoni entre d'altres balls folklòrics a l'Ateneu, i el 1965 va tornar a l'Ateneu amb un grup de joves, que també van ballar el 1966, el 1967 i el 1968, aquest darrer any amb el conjunt Delmont's, ja que l'orquestra celonina La Lira ja havia desaparegut.

La recuperació del Ball de Gitanes des del 1981

El renaixement del Ball de Gitanes es va gestar, com moltes iniciatives de l'època, a les taules del Cellar, el bar del CEASC del carrer Major, el setembre de 1980. Enriqueta Amadó, Badó Renau, Joan Amadó i Martí Boada, que havien participat en el Ball de Gitanes a l'Ateneu als anys seixanta, es van proposar de tornar-lo a fer, però a la plaça de la Vila, amb tota l'esplendor de la festa tradicional, que s'havia fet per darrera vegada el 1945. Primer de tot van entrevistar-se amb avis que havien ballat en la seva joventut a la plaça per saber com eren les ballades, els vestits i les tradicions de la festa. Després van engrescar Martí Monrabà i Miquel Vergé, que els havien ensenyat el ball als anys seixanta, i com a músics van aconseguir la complicitat de l'Orquestrina Galana. Tot seguit van convocar els balladors dels anys 1965-1968 i van tenir molt bona acollida: es van formar catorze parelles.

El fet que la població veïna de Sant Esteve de Palautordera es recuperés el ball de gitanes un any abans, per Carnaval del 1980, engrescat pel ballarí i coreògraf Joan Serra, va desvetllar les ballades de Sant Celoni. D'altra banda, el febrer de 1980, Carles Puche havia publicat un article molt interessant sobre el Ball de Gitanes a *Esclat*, la revista del CEASC, on destacava la importància d'aquest ball a Sant Celoni a l'antigor i exposava el sentit dels seus personatges (el Vell i la Vella, els Diablots, el Capità de Cavall, els Volants, el Nuvi i la Núvia, la Vestidora) basant-se en estudis de Joan Amades i de Francesc Maspons i Labrós sobre el tema. Més endavant es va aprofundir en la recerca i el 1986 es va publicar el treball *Ball de Gitanes a Sant Celoni*, elaborat per Carles Puche i Joan Ducròs.

La formació de la comparsa del 1981 es va encarregar al grup d'animació celoní Cumatrebumsa. Ferran Llavina i Jordi Pursals van representar al Vell i la Vella, i Martí Boada va fer de Capità de Cavall. La ballada es va fer per les festes de Carnaval del 1981, el diumenge 29 de febrer, a la plaça de la Vila, i, el dia abans a la nit, a l'Ateneu. Els iniciadors no s'imaginaven pas que aquest projecte esdevindria el que és el Ball de Gitanes de Sant Celoni actualment, en tota la seva magnitud, vitalitat i força.

Els primers anys de la recuperació del Carnaval, el ball de disfresses a l'Ateneu de la nit del dissabte es feia per iniciativa dels balladors de Gitanes, els quals, a més de fer la ballada a la sala, havien de recollir diners per pagar la festa i, especialment, les grades de la plaça de la Vila, que aleshores no anaven a càrrec de l'Ajuntament. Les ballades de Gitanes a l'Ateneu la nit del dissabte de Carnaval es van fer fins al 1986 i després es va tancar el local per reformar-lo.

En les dues primeres ballades els va acompanyar l'Orquestrina Galana, però el tercer any va sorgir l'Orquestra del Ferrocolat, integrada per músics celonins i dirigida per Andreu Ferrer. D'aquesta manera s'aconseguia que tota la festa es fes amb l'esforç i participació de gent del poble: balladors, comparsa i músics. La formació va sortir a plaça 14 anys, entre el 1983 i el 1996. En aquesta etapa, l'any 1984, es van trobar i recuperar la músiques del Ball de Gitanes de Josep Ferrer i Torres i es van coreografiar amb el suport del ballarí Joan Serra. Eren el Galop, l'Entrada de ball, la Jota, la Polca i la Contradansa. Aquesta darrera no es va estrenar fins al 1989. Paral·lelament també anava creixent el nombre de balladors.

Després de la recuperació de les Gitanes l'any 1981, l'any 1985 la colla inicial es va dividir en dos grups: la Colla del Ferro i l'esbart del Grup Dansa Sant Celoni. Inicialment les dues formacions sortien a la plaça el diumenge de Carnaval, però des del 1995 només ho va fer la Colla del Ferro, la qual ha ballat ininterrompudament fins a l'actualitat. El Grup Dansa, d'ençà del 1994, ballava només la nit del dissabte de Carnaval a l'Ateneu, abans del ball de disfresses, i la darrera ballada de l'esbart va ser l'any 2000.

L'any 1986 van estrenar-se a plaça els més menuts de les Gitanes, la Colla del Filferro, amb mestres com Roser Renau i Pep Garriga entre d'altres. Estava formada per nens i nenes entre 7 i 14 anys, i era el planter, la cantera, de la colla gran.

L'any 1997 es va incorporar la música del Ministrils de la Principal del Metro, dirigits per Marcel Casellas. La nova temporada musical va durar dotze anys, fins al 2008, en la qual Marcel Casellas va enriquir la ballada amb dues noves composicions: la Farandola (1998), que des del primer dia va triomfar, i la Rumba (2000), que va costar una mica que els balladors se la sentissin seva. Més endavant es van trobar altres partitures de Josep Ferrer i Torres, que van donar lloc a les estrenes de la Polca Nova (2007) i de la Filferrada (2009). Només un any, el 2004, es va recuperar l'Orquestra del Ferrocolat formada per músics del poble i dirigida per Joan Alfaras. Va ser l'excepció.

El 2000 es va celebrar la vintena ballada amb tot d'actes, entre els quals destaca la inauguració de l'escultura dedicada a les Gitanes, feta per Carles Colomo Azcona i col·locada a la plaça de la Vila. També es va estrenar la Rumba, composta per Marcel Casellas. La celebració de la 25a ballada, el 2005, va acabar a la tarda amb una dansa excepcional: la Mega Polca, que va aplegar 1.100 persones i va omplir el carrer Major de cap a cap. Entre els balladors hi havia alumnes de les diferents escoles del poble i convidats d'arreu del país, però sobretot n'hi havia de les colles de gitanes veïnes de Sant Esteve de Palautordera i Llinars. Aquest esdeveniment va fer augmentar considerablement el nombre de balladors de la Colla del Ferro i del Filferro. El mateix any també es va editar un conte sobre el Ball de Gitanes: *El cofre dels tresors*, amb text de Carme Puche i dibuixos de Carles Puche.

El 2009, després de 12 anys dels Ministrils de la Principal del Metro, van tornar a plaça els músics celonins sota la batuta de Josep Maria Aparicio i amb el nom de La Principal del Ferro. El mateix any també es va fer la presentació del ball d'homenatge, musicat per Jaume Arnella a partir de la Polca de Sant Celoni i coreografiat per Joan Serra. En aquesta etapa el Filferro va estrenar la Filferrada (2010) de Josep Ferrer i la Trentuka (2015) de Josep Mª Aparicio. La primera es va presentar en la celebració dels 25 anys de la Colla del Filferro i, la segona, quan el Filferro va fer els 30 anys.

A causa de la gran quantitat de balladores i balladors, des del 2007 la Colla del Ferro es va organitzar en quatre colles per afavorir els assajos, les quals es reparteixen els balls el dia de

Carnaval. Més recentment, des del 2014, ja hi ha sis colles. Fins a l'actualitat, cada diumenge de Carnaval un munt de parelles de balladors, diablots, músics, vells i velles, presentadors i capitans de cavalls han omplert la plaça de balls i gresca amb les grades plenes de públic per gaudir de la festa. A més, a més, des del 2017, any que va començar la celebració dels 250 anys del Ball de Gitanes a Sant Celoni, el dissabte de Carnaval es fa la Filferrada. És la festa dels petits, de la Colla de Ferro, i tots els que participen en la cercavila i els balls –comparsa i balladors- són menors de 17 anys.

Només per fer-nos una idea de la gentada que arriba a aplegar la festa, en la ballada de l'any 2019, la Colla del Filferro tenia 35 parelles de petits, 22 de mitjans i 51 de grans en la Filferrada del dissabte (108 parelles en total). La Colla del Ferro va aportar 112 parelles a la ballada de Gitanes el diumenge de Carnaval, a més dels 32 músics de la Principal del Ferro i la comparsa, en la qual destaquen el 40 diablots... Són més de 500 persones les que participen i s'impliquen directament en la ballada. Ja fa anys que la plaça de la Vila s'ha fet petita i a les grades, que es munten expressament i que tenen capacitat per a 1000 persones, no hi cap ni una agulla. Tot el poble celebra la festa de les Gitanes!

Les parelles de Ball de Gitanes dels del 1981. Una progressió que no s'atura

1981	12 parelles
1982	32 parelles
1983	35 parelles: 18 parelles casats, 17 parelles solters
1985	22 parelles Colla Ferro. Es forma esbart Grup Dansa
1986	36 parelles. Filferro: 12 parelles; Ferro 24 parelles+Grup Dansa
1987	25 parelles Ferro
1988	28 parelles Ferro
1989	30 parelles Ferro
1990	36 parelles Ferro i 43 parelles Filferro
1991	39 parelles Ferro i 38 parelles Filferro
1992	42 parelles Ferro i 39 parelles Filferro
1993	40 parelles Ferro i 38 parelles Filferro
1994	40 parelles Ferro i 42 parelles Filferro
1995	43 parelles Ferro i 36 parelles Filferro
1996	44 parelles Ferro i 34 parelles Filferro
1997	40 parelles Ferro i 38 parelles Filferro
1998	46 parelles Ferro i
1999	50 parelles Ferro i 18 parelles Filferro
2000	54 parelles Ferro i 22 parelles Filferro
2001	55 parelles Ferro i 32 parelles Filferro
2002	58 parelles Ferro i 45 parelles Filferro
2003	64 parelles Ferro i 47 parelles Filferro
2004	63 parelles Ferro i 45 parelles Filferro
2005	82 parelles Ferro i 48 parelles Filferro
2006	82 parelles Ferro i 64 parelles Filferro
2007	85 parelles Ferro i 64 parelles Filferro. Es fan 4 colles Ferro
2008	86 parelles Ferro i 65 parelles Filferro
2009	87 parelles Ferro i 71 parelles Filferro
2010	84 parelles Ferro i 74 parelles Filferro (42 Filf. petit i 32 Filferro gran)
2011	83 parelles Ferro i 85 parelles Filferro (47 Filf. Petit i 38 Filferro gran)
2012	90 parelles Ferro i 77 parelles Filferro (47 Filf. Petit i 30 Filferro gran)
2013	93 parelles Ferro i 83 parelles filferro (45 Filf. Petit i 38 Filferro gran)

- 2014 98 parelles Ferro i 73 parelles filferro (39 Filf. Petit i 34 Filferro gran)
- 2015 96 parelles Ferro i 78 parelles Filferro
- 2016 105 parelles Ferro i 77 parelles Filferro (33 Filf. Petit i 44 Filferro gran). 6 colles Ferro
- 2017 Filferrada dissabte: 86 parelles Filferro (40 Filferro petit i 46 Filferro gran)
Ball Gitanes diumenge: 104 parelles Ferro
- 2018 Filferrada dissabte: 103 parelles del Filferro (53 Filferro petit i 50 Filferro gran)
Ball Gitanes diumenge: 109 parelles Ferro
- 2019 Filferrada dissabte: 108 parelles Filferro (35 petit, 22 mitjà i 51 gran)
Ball Gitanes diumenge: 112 parelles Ferro

BALL DE GITANES DE SANT CELONI

2- DESCRIPCIÓ DELS ELEMENTS FESTIUS

PERSONATGES

A més dels balladors, les balladores i els músics, imprescindibles en el Ball de Gitanes, a les festa hi ha una comparsa que també té un paper destacat: són el Vell, la Vella, el Capità de Cavall i els diablots.

Els balladors i balladores

Tradicionalment, els balladors i les balladores eren els representants del bé. Els encarregats d'aconseguir, amb la dansa, el favor de les forces que regeixen la natura perquè fossin propícies per a tot el poble. D'aquesta manera garantien la fecunditat i l'abundor en les collites. Antigament a la colla dels balladors destacaven el nuvi i la núvia, anomenats també, a Sant Celoni, capitans o caps de colla. Eren la paella que encapçalava el grup i estava formada normalment pels que ballaven millor.

Els picarols dels balladors servien per invocar les forces de bé, doncs es creia que el so que produïen provocava la bona sort. Les balladores representaven la fecunditat i servien per a afavorir-la, ja que antigament s'encomanaven les feines agràries a les dones. La creença deia que, si eren les dones les qui sembraven, els fruits serien molt més fecunds.

Des de la recuperació de la festa el 1981, la roba dels balladors i les balladores està inspirada en els vestits antics, coneguts per la documentació fotogràfica de començament del segle XX i dels anys quaranta, i per la descripció de testimonis orals. Els homes vesteixen pantalons i camisa blanca, i americana blau marí o negra. La faixa i el barret són vermells, i aquest, que és baix, està decorat amb una ploma. Als turmells hi porten camals amb picarols i cintes de colors. Les dones porten un vestit blanc curt, ornamentat amb cintes de color, i un mantó de Manila a l'esquena. Tant els balladors com les balladores toquen les castanyoles, i fent dringar els picarols, els homes foragiten els mals esperits. El vestuari dels petits, de la Colla del Filferro, és similar però les nenes porten mitges de colors intensos, com les cintes del seu vestit, i els nens, una armilla negra amb les castanyoles brodades a l'esquena i van sense americana.

Des de l'any 1986 també ballen a la plaça els més menuts agrupats en la Colla del Filferro, que amb el temps esdevindrà el planter de la colla gran. A partir de l'any 2017 el Filferro té una festa pròpia, la Filferrada, que es fa el dissabte de Carnaval al matí a la plaça de la Vila.

El 2019, en la Filferrada del dissabte 2 de març hi van participar 108 parelles de la Colla del Filferro: 35 parelles dels petits, 22 parelles dels mitjans (colla que es va estrenar aquest any) i 51 dels grans. En total van ser 216 infants, 108 nenes i 108 nens.

El mateix any, en la ballada del diumenge 3 de març, les parelles de la Colla del Ferro que hi van intervenir eren 112, distribuïdes en 6 colles. En total eren 112 noies i 112 nois: 224 entre tots.

El Capità de Cavall

És el representant de la colla en el moment de prendre possessió de la plaça. Obre la cercavila i és l'encarregat de demanar permís a les autoritats de la Vila per a fer la ballada a la plaça. Això ho fa amb un discurs que llegeix davant de tot el poble, mentre que la resta de la comparsa s'espera fora. L'alcalde, o alguna autoritat convidada, donaran la benvinguda a la colla amb el crit de "endavant les Gitanes".

El Capità de Cavall va sol o acompanyat d'altres cavallers, tots ben mudats, vestits de negre i generalment tocats amb barret de copa. En algunes festes substitueixen el cavall per una elegant carreta.

El Vell i la Vella

Són les autoritats de la colla de les Gitanes, els personatges de major categoria i els que presidiran la ballada a la plaça. Els representaven sovint dos homes disfressats còmicament com els avis d'abans. El Vell portava boina, bastó i no li faltava la botallola ni el caliquenyo. La Vella, amagada darrere una màscara, portava un mocador al cap, manteleta, davantal i faldilles llargues que no ocultaven el seu estat de bona esperança. A partir del 2012 el Vell i la Vella s'han adaptat als nous temps: s'han fet algun lífting, s'han rejuenit i posat "guapos" i ara van amb uns vestits ben elegants i vistosos.

Quan entra a la plaça, el Vell fa un discurs crític, en rodolins, dels fets més rellevants de l'any a la vila. Representa l'hivernàs i recorda el personatge del Carnestoltes. L'acompanya la seva dona, la Vella, que està embarassada i ensenya una bona panxa.

A la mitja part de la festa, engrescats per la música, els dos avis surten a ballar. De cop i volta, a la vella li venen contraccions i es posa de part. Amb l'ajut del diablots que la socorren, pareix un animaló, que cada any és diferent: un porquet, un colom, una gallina... Amb aquest fet es vol significar el naixement de la nova estació, la primavera. A més a més, amb el naixement, es propicia la fecunditat de la terra. Un cop acabada la parida, el Vell i la Vella es retiren a la seva llotja on segueixen presidint la segona part del Ball de Gitanes.

Els diablots

Grans i menuts, porten unes màscares monstruoses ben originals, amb banyes i perruca, roba vermella i una faixa negra d'on pengen els esquellots, que amb el seu soroll invoquen els mals esperits. Els diablots s'encarreguen d'esvalotar el públic durant la cercavila, amb els crits, llançades de confeti i enfarinades, i de mantenir l'ordre a la plaça, tot recollint, a més a més,

els picarols que cauen dels camals dels balladors. Quan entraven a la plaça també feien alguna animalada, però des del 2016, ballen la Polca de l'Antonio i els diablots, una polca-galop composta per Albert Peix i estrenada el 2009. El 2016 Bernat Fugarolas la va coreografiar i es va convertir en el ball d'entrada a plaça d'aquests personatges.

Són els encarregats de l'ordre i representen el poder executiu del Ball de Gitanes. Han d'estar amatents a les ordres del Vell i de la Vella. La seva missió principal és que no entri ningú a la plaça mentre s'està executant el Ball de Gitanes i ajuden la Vella a la mitja part, quan ha de parir un animaló. En el moment de la parida també solen fer befa d'algun fet d'actualitat o que ha passat durant l'any al poble.

Es diu que originàriament els diablots representaven les forces del mal, i durant tot el ball voltaven la colla per tal de procurar que els balladors no aconseguissin la seva missió, o sigui, procurar un any fèrtil i florent. No cal dir que sempre eren vençuts per la màgia de la dansa, fugint finalment del recinte on es ballava.

40 diablots van participar a la festa del 2019. Els més petits, els del dissabte, eren 16, i l'endemà, entre tots, eren 40.

Els músics

Antigament la música s'interpretava amb els instruments tradicionals, com el tamborí, el flabiol i el sac de gemecs, acompanyats dels picarols i les castanyoles dels balladors, però a partir del 1850 es van començar a llogar orquestres. Moltes són les orquestres que devien acompanyar les Gitanes de Sant Celoni. Els Paleros, l'Orquestra Soler, Art Musical i La Lira, les orquestres que hi va haver al poble entre finals del segle XIX i els anys seixanta, hi van participar de manera entusiasta.

Després de la recuperació de 1981, els dos primers anys va harmonitzar la festa l'Orquestrina Galana, que a més feia el ball de disfresses del dissabte a la nit a l'Ateneu. L'any 1983 es va animar una colla de músics celonins, sota la direcció d'Andreu Ferrer, que amb el nom d'Orquestra del Ferrocolat van acompanyar les ballades fins al 1996. Gràcies al seu director i als arranjaments que en va fer, es van recuperar el Galop, l'Entrada de Ball, la Contradansa, la Jota i la Polca compostes pel músic Josep Ferrer i Torres entre els anys deu i vint del segle XX i inspirades en les músiques antigues i tradicionals del Ball de Gitanes.

Durant dotze anys, entre el 1997 i el 2008, van tornar músics de fora, molt arrelats a la música tradicional. Era La Principal del Metro, dirigida per Marcel Caselles, el qual, a més a més va compondre dos balls nous per a les Gitanes: la Farandola (1998) i la Rumba (2000).

L'any 2009 es va formar un nou grup de músics celonins per actuar a la festa: la Principal del Ferro. Va ser una iniciativa de Carles Ferrer, que va proposar que l'Escola Municipal de Música organitzés, amb els seus alumnes i professors, la que seria la nova orquestra del Ball de Gitanes. Així doncs, el curs del 2008 es va dedicar a l'arranjament i assaig, i el Carnaval del 2009 va debutar la Principal del Ferro sota la direcció de Josep Maria Aparicio. El 2019 l'orquestra Principal del Ferro estava formada per 32 músics.

MÚSIQUES I DANSES DEL BALL DE GITANES DE SANT CELONI

El Ball de Gitanes de Sant Celoni té música pròpia. Les músiques del Ball de Gitanes són originals de Sant Celoni i la majoria de les peces són obra del compositor Josep Ferrer i Torres (Peralada, 1878 - Sant Celoni, 1952), establert al poble des del 1910 i membre fundador de l'orquestra celonina La Lira. L'any 1984 Andreu Ferrer va recuperar un plec de partitures de Josep Ferrer -oncle del seu pare-, on hi havia el Galop, l'Entrada de Ball, la Jota, la Contradansa i la Polca (la Polca de Sant Celoni). L'any 2004 va ser Rafael Jimenez, estudiós incansable de les primeres orquestres del poble, qui va donar a conèixer unes altres partitures, signades pel mateix autor el 1944, amb les quals es van estrenar la Polca Nova (2007) i la Filferrada (2010). Josep Ferrer i Torres va escriure aquestes músiques entre els anys deu i vint del segle XX per al Ball de Gitanes del Centre Popular i s'inspirava, de ben segur, en les tonades i músiques del ball de finals del segle XIX i principis del segle XX. No es coneix l'autor de la música del Vals ni del Passeig, que també són melodies amb una llarga tradició. El més probable és que tan el Vals com el Passeig (la peça amb la qual es fan les lletres) formessin part d'un Ball de Gitanes del poble d'origen antic, segurament el que ballaven els de cal Xerric o, més endavant, de l'Ateneu.

La Farandola (1998) i la Rumba (2000) són obra de Marcel Casellas, de la Principal del Metro, que les va compondre a petició dels balladors de la Colla del Ferro. El 2015 Josep Maria Aparicio va compondre una nova peça només per al Filferro, la Trentuka, nom que fa referència al 30è aniversari de la Colla del Filferro. El 2017 ja es va ballar a plaça el seu Galop 250 i el 2019 s'ha estrenat un nou ball, també amb música de Josep Maria Aparicio, el Yellow Rock.

Les coreografies dels balls tenen orígens diferents: el Vals i la Polca es ballen tal com les van ensenyar a ballar els avis, que els havien ballat als anys vint, quaranta i cinquanta. Les altres danses que s'han anat afegint al llarg dels anys, són propostes originals del coreògraf i ballarí Joan Serra (Rubí, 1947-Sant Esteve de Palautordera, 2013) i que els balladors i balladores han anat adaptant. Els darrers balls, la Polca Nova i la Filferrada, són coreografies que van néixer d'un treball conjunt entre els balladors de la Colla del Ferro i Joan Serra.

Galop d' Entrada i Galop de Sortida

Són dues danses, que es ballen amb la mateixa música, obra de Josep Ferrer i Torres. El Galop d'Entrada és la irrupció de tots els balladors a la plaça: són passades de lluïment amb la parella i serveixen per saludar al públic.

El Galop de Sortida és per acomiadar-se de la festa. S'acaba amb files de quatre parelles, que es planten a plaça amb una llançada de barrets a l'aire i aplaudint als músics, al públic i a tots els que han fet possible la festa.

Galop 250

El 2017 Josep M. Aparicio va compondre un nou Galop, inspirant-se en melodies i músiques de Gitanes. Es va estrenar l'any que es celebraven els 250 anys del Ball de Gitanes de Sant Celoni, documentat per primera vegada 1767, per això porta el nom de Galop 250. Des d'aquell any el

fa servir la Colla del Ferro com a Galop d'Entrada i Galop de Sortida de la plaça. En la Filferrada, els petits només el fan servir de galop de sortida i mantenen el Galop d'Entrada antic.

Entrada de Ball

És un valset que es balla amb parelles, repartides en quatre files. S'interpreta al començament de la ballada del Ferro i serveix per ocupar la plaça progressivament. La música és antiga, de Josep Ferrer i Torres, i es balla des de l'any 1987.

Jota

És un ball animat amb passades i punts de jota que s'interpreta en cercle i es va canviant de parella a cada tirada. Forma part del Ball de Gitanes de Josep Ferrer i Torres i, en aquesta nova època, es va estrenar el 1985.

Contradansa

Ball de figures en el qual les parelles de balladors, disposats en quatre grups, van fent i desfent diagonals, cercles, estrelles... Es balla des de 1989, tot i que la música és antiga, de Josep Ferrer i Torres.

Polca (Polca de Sant Celoni)

És un dels balls més antics i és obra de Josep Ferrer i Torres. Es balla en quadrilles de 3 o 4 parelles que ocupen tota la plaça i a cada tirada es va canviant de ballador. Té tres punts diferents, i el començament del tercer punt s'acompanya amb un fort crit per part de balladors i públic: "Ferro!", un clam que retrona, encoratja la dansa i posa la pell de gallina.

És una de les danses que sempre s'ha ballat a les Gitanes de Sant Celoni, s'ha transmès de pares a fills i no se sap quan es va començar a ballar. La Polca és la dansa més popular i animada del Ball de Gitanes de Sant Celoni, la que més el caracteritza i identifica. Actualment la toquen moltes formacions de música tradicional i molta gent la sap ballar perquè s'ha divulgat en diversos cursos de dansa tradicional. En aquestes ocasions s'acostuma a ballar en fila de balladors i sense canviar de parella.

La música de la Polca també ha servit per crear el Ball d'Homenatge, del qual es parla més endavant.

Farandola

És un ball viu que es balla en formació de quatre grups encarats que van fent diferents figures: estrelles, cargols, cercles... Hi ha un moment que els grups es creuen i els crits dels balladors es deixen sentir per tota la plaça. És una composició de Marcel Casellas que es va estrenar el 1998.

Polca Nova

Es comença en quatre línies de balladors, amb els nois a un costat i les noies a l'altre, que s'aniran trobant al mig de la plaça per a fer figures. A la darrera figura les noies s'asseuen sobre els braços dels balladors que estan en cercle i es crea un moment màgic. Es va estrenar l'any 2007, tot i que la música es va recuperar de partitures antigues de Josep Ferrer i Torres. Els punts i la coreografia es van treballar conjuntament entre Joan Serra i alguns balladors del Ferro.

Vals

És una de les danses més antigues. Es balla fent dos cercles de parelles i cal anar canviant de balladors. És sempre la darrera peça de la ballada i la que fa voleiar més alt les faldilles de les noies. És un dels balls més tradicionals, que es va aprendre de com el ballaven els avis, i del qual es desconeix l'autor.

Antigament el vals era una de les danses més espectaculars de la festa. Amb les giravoltes, les faldilles de les noies s'aixecaven i deixaven al descobert les cames i les pudoroses calces en forma de bombatxo, tot una gosadia per l'època.

Passeig

També s'anomena popularment "Lletres" perquè és el ball amb el qual es dibuixen les lletres a la plaça. Aquest ball el fa el Filferro petit. Generalment traça les inicials S i C, de Sant Celoni, o els números quan es fa un commemoració especial. Antigament també es feia la lletra A, quan ballaven els de l'Ateneu. No es coneix l'autor d'aquesta música.

Filferrada

És un pasdoble-polca que balla el Filferro, una dansa amb molt de moviment. Es comença en quatre grups de parelles de balladors al mig de la plaça que es despleguen i es pleguen per transformar-se en quatre cercles.

Es va estrenar el 2010 per commemorar les 25 ballades del Filferro, però la música és també antiga, original de Josep Ferrer i Torres. La coreografia la van idear la Colla del Ferro i Joan Serra.

Rumba

És una dansa que es va fer a partir d'una proposta musical de Marcel Casellas el 2000, però només es va ballar dos anys. El 2016 es va tornar a portar a plaça amb un arranjament de Josep Maria Aparicio i una coreografia d'Helena Lagarda adaptada de l'original. Des de llavors es balla cada any.

Trentuka

Es va incorporar al repertori del Filferro a partir de la celebració del 30è aniversari de la colla dels petits (2015), per això té aquest nom. És un ball alegre, a ritme de polca, que combina diferents punts i figures. La música és obra de Josep Maria Aparicio i, la coreografia, d'Helena Lagarda i Raül Garcia.

Yelow Rock

Aquesta peça s'ha estrenat en la ballada del Ferro del 2019. El gènere va ser escollit mitjançant una enquesta entre els balladors amb la intenció d'incorporar algun ball més original i de més actualitat al repertori tradicional. També ha estat compostat per Josep Maria Aparicio i la coreografia és de Jordi Rubio.

Ball d'Homenatge

Aquest ball no forma part del repertori del Ball de Gitanes, però des de fa uns anys s'utilitza per homenatjar les persones que celebren les seves 25 ballades.

El Ball d'Homenatge és un ball català que es balla a manera de reverència, de reconeixement cap a una persona, grup o institució, i s'inspira en l'auresku basc. El van crear el músic Jaume Arnella i el coreògraf Joan Serra el 2009. La música està basada en la Polca del Ball de Gitanes de Sant Celoni de Josep Ferrer i Torres i s'interpreta per un instrument sol, com la guitarra, l'acordió o la gralla. La coreografia està basada en els punts de la Polca de Sant Celoni, amb arranjaments contemporanis.

El pot ballar un sol ballador o balladora, però també poden ser uns quants, tot formant una filera davant la persona o persones a homenatjar, i fent passos simples i voltes al ritme de la música solemne.

BALL DE GITANES DE SANT CELONI

3- CARACTERÍSTIQUESACTUALS DE LA FESTA

DIUMENGE DE CARNAVAL: BALL DE GITANES

L'esmorzar

El diumenge de Carnaval, de bon matí, es troben a Can Ramis, a la plaça de la Vila, la colla dels diablots i altres personatges i balladors que s'hi han volgut afegir per començar a preparar la festa i esmorzar tots junts: botifarra, cansalada, mongetes i torrades. Aquest esmorzar abans es feia al Cellar, al carrer Major, fins que el bar –que era lloc de trobada de membres de moltes entitats i focus d'on van sortir moltes iniciatives- va tancar el 2000.

La trobada

Com cada any, el punt de trobada de tots els components de la Colla i els personatges de la comparsa és al local de l'Esplai o Casal dels Avis. Allà els balladors i les balladores s'acaben de vestir i de preparar tots els ornaments: posar les faixes assegurant-les amb imperdibles, lligar les cintes dels picarols, nuar els llaços dels balladors... Es passa llista per veure si falta algú, els balladors es posen per orde segons colles i s'inicia el recorregut.

La cercavila

És una de les parts més divertides de la festa. Comença al carrer Balmes, al local del Casal dels Avis, i continua per carrers centrals del poble fins arribar a la plaça de la Vila pel carrer Major.

Encapçala la cercavila el Capità de Cavall, seguit del Vell i la Vella i tots els balladors. En el recorregut, diversos establiments i particulars conviden a galetes, carquinyolis, coca, croquetes, vi bo i begudes als balladors, els músics i la comparsa. L'orquestra toca durant tota la cercavila i els dansaires no es poden estar de fer alguns balls enmig del carrer per agrair els convits. Així tothom va agafant forces i es va animant per a la ballada a plaça. Els diablots provoquen el públic que omple els carrers: salten, criden, llancen farina i confeti i, sobretot, fan xivarri.

Entrada a plaça

El Capità de Cavall és el primer d'entrar a la plaça de la Vila. Demana a les autoritats el permís per a prendre'n possessió i llegeix una salutació a tots els presents. Finalment les autoritats donen entrada a la colla per fer la ballada.

Tot seguit entren el Vell i la Vella per unir-se a la llotja de les autoritats i presidir la festa. En aquest moment el Vell llegeix un discurs carnavalesc en to irònic i satíric dels esdeveniments transcorreguts durant l'any, especialment dels que han passat a Sant Celoni. Aquest discurs el

prepara prèviament el Vell amb diversos membres de la Colla del Ferro i es reparteix als assistents de la festa, juntament amb la llista dels participants a la ballada.

Seguidament entren les persones convidades per la colla del Ferro acompanyades per alguns caps de colla: cada any es convida algú que ha estat implicat o ha jugat un paper important en les Gitanes i se li reserva un lloc entre les autoritats.

L'arribada dels diablots va precedida d'una traca que eixorda tothom i entren a la plaça ballant la Polca de l'Antonio i els diablots, una dansa que també ballen els diablots petits en la Filferrada del dissabte.

Primera part de la ballada

Els balladors entren a la plaça amb el so del Galop 250 i el repic dels picarols. Tradicionalment seguien amb l'Entrada de Ball, la Jota, la Contradansa i la Polca, les peces que componen el Ball de Gitanes de Josep Ferrer i Torres, però el 2019 es van introduir alguns canvis: es comença amb el Galop 250, l'Entrada de ball, la Jota, la Contradansa, el Yellow Rock i s'acaba la primera part amb la Farandola

La parida

A la mitja part de la festa, els diablots escenifiquen un gag fent burla d'un tema d'actualitat, que sovint s'acompanya amb decorats i elements preparats per a l'ocasió. Tot seguit el Vell i la Vella, animats per la gresca, surten a ballar un vals, però de sobte la Vella es posa de part i apareixen els diablots per assistir-la. La Vella pareix un animal que és, per uns moments, el centre d'atenció. L'animaló representa una nova vida: l'esperança després de l'hivern, quan tot és mort; la terra que es fa fecunda; la primavera que arriba...

Segona part de la ballada

La segona part, el 2019, segueix amb la Rumba, la Polca, la Trentuka, la Polca nova i el Vals. Abans d'acabar es fa un parèntesi per fer un reconeixement als balladors i balladores que ja fa 25 anys que ballen les Gitanes: se'ls interpreta el Ball d'Homenatge i se'ls entrega una agulla commemorativa.

Nomes resta el Galop 250 de sortida, que fa sortir tots els balladors, diablots i convidats a ballar a la plaça per acomiadar la festa. Abans de marxar es l'hora de les fotos i de les abraçades per agrair tothom l'esforç i la col·laboració per fer possible tota la festa... I fins l'any que ve, que el Ball de Gitanes tornarà a omplir els carrers i la plaça.

DISSABTE DE CARNAVAL: LA FILFERRADA

La festa de la Colla del Filferro, els petits de Gitanes

Des del 2017 la Colla del Filferro, formada pels més jovenets, entre 7 i 16 anys, té una ballada pròpia que s'anomena la Filferrada. Aquesta festa infantil va començar el 2017, l'any que es celebraven els 250 anys del Ball de Gitanes de Sant Celoni.

La festa segueix els mateixos passos que la del diumenge, la de la Colla del Ferro, però els que hi intervenen –balladors i balladores, Vell i Vella, Capità de Cavall i diablots- tenen entre 7 i 16 anys.

La cercavila comença també davant de l'Espai o Casal dels Avis, i l'encapçala un jove Capità de Cavall i la carrossa del Carnestoltes. Pel que fa als balls, tota la Colla del Filferro entra a la plaça amb el Galop d'Entrada. Seguidament, el Filferro Petit s'encarrega de fer el Passeig, on dibuixa les lletres S i C de Sant Celoni, i les Corrandes 25 de Sant Esteve. El 2019 s'introdueix el Filferro Mitjà, que balla la Trentuka i la Filferrada. El Filferro Gran, per la seva part, presenta la Polca i l'Entrada de ball. Acaben amb el Galop 250 de sortida, que torna a portar a plaça tots els balladors. El final de la festa s'indica llançant el barret enlaire, però abans de marxar els infants passen a recollir la paperina de llaminadures, ben merescuda per la gran festa que han protagonitzat... i fins el proper any.

BALL DE GITANES DE SANT CELONI

4-DESCRIPCIÓ DELS ESPAIS DE CELEBRACIÓ

La festa del Ball de Gitanes es desenvolupa pels carrers del centre del poble –entre els quals destaca el carrer Major- i molt especialment a la plaça de la Vila, on es fa el ball. Antigament, hi va haver uns anys -1928, 1929, 1955, 1956, 1965, 1966, 1967 i 1968- en els quals el Ball de Gitanes es va fer únicament a la sala de l'Ateneu. Els anys 1944 i 1945 i des de 1981 -any que es va recuperar el Ball de Gitanes- fins al 1986 -quan es va tancar l'Ateneu per reformar-lo- el ball es feia a la plaça de la Vila, però també a l'Ateneu, especialment la nit del dissabte, abans del ball de disfresses.

El casc antic i el carrer Major

La cercavila del Ball de Gitanes s'inicia al carrer Balmes, on hi ha el Casal de la Gent Gran, i passa per diversos carrers del casc antic de Sant Celoni. L'itinerari es traça seguint els comerços i veïns que conviden a beure i menjar als balladors i la comparsa. Per això de vegades hi ha canvis. Normalment el diumenge comença al carrer Balmes, gira pel del Germà Emilià fins la carretera Vella, segueix pels carrers de Sant Pere, de Sant Josep, de Sant Martí, arriba a plaça de l'1 d'Octubre i baixa pel carrer Major –travessant la plaça de l'Església- fins la plaça de la Vila, on es fa la ballada. El recorregut del 2019 ha estat: carrer Balmes, Germà Emilià, carretera Vella, Sant Martí, Balmes, Germà Emilià i carrer Major fins la plaça de la Vila.

La cercavila del dissabte, el dia de la Filferrada, és més curta: també s'inicia al carrer de Balmes, puja pel Germà Emilià i segueix el carrer Major, des de la Vilanova o carrer Major de Dalt, fins la plaça de la Vila, travessant les places de l'1 d'Octubre i de l'Església.

A la plaça de l'Església s'hi fa una de les ballades de l'itinerari i s'aprofita l'escala per fer-hi les fotografies de grup. Es fan fotos de tot el grup i de cada colla davant l'element més important del nostre patrimoni arquitectònic: la façana de l'església, decorada amb els esgrafiats barrocs (1762) més destacats de Catalunya.

El carrer Major és l'eix vertebrador de la vila i segueix el traçat de l'antic camí ral, que va afavorir el naixement i el creixement del poble. Aquest carrer, entre la plaça de l'1 d'Octubre i la de la Vila, és la zona comercial per excel·lència de Sant Celoni i es va convertir en un espai dedicat als vianants el 1991.

La plaça de la Vila

La plaça de la Vila és el centre de la vida del poble i agrupa una sèrie d'edificis emblemàtics com les voltes, dels segles XV i XVI, que evocuen el mercat tradicional; Can Ramis, bastit entre els segles XVII i XVIII, que era el casal d'una de les famílies més riques de la vila i ara és un equipament municipal; l'Hotel Suís, edificat el 1886 per la família Valls d'Olzinelles per poder disposar d'un casal al poble, i l'Ajuntament, construït el 1926 per l'arquitecte Josep Domènech Mansana amb reminiscències del Modernisme. La plaça reflecteix la vitalitat del poble i és el seu gran aparador. La majoria de les activitats festives, socials, polítiques, reivindicatives... hi

treuen el cap, i encara més des del 2004, quan la plaça es va tornar a urbanitzar i va esdevenir una zona dedicada totalment als vianants.

Justament per fer present sempre el Ball de Gitanes a la plaça de la Vila, el 2000 –any de la vintena ballada- s’hi va col·locar una escultura dedicada a aquesta festa, obra de Carles Colomo Azcona.

Antigament, els paletes i fusters del poble s’encarregaven de muntar l’entarimat per al públic del ball. Com es pot veure a les fotografies de principis del segle XX, els balcons de les cases de la plaça eren les llotges privilegiades i estaven plenes de gent. Fins i tot n’hi havia molts que s’enfilaven als arbres per gaudir de l’espectacle. Ara és l’Ajuntament qui fa muntar les grades a una empresa especialitzada. El muntatge, que és laboriós, comença el dimecres, després d’haver desparat el mercat i s’hi treballa fins al divendres. Les grades tenen capacitat per a 1.000 persones -a més dels músics- i des de fa uns anys s’aprofiten també per la desfilada de la rua de Carnaval del dissabte a la nit.

BALL DE GITANES DE SANT CELONI

5- REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

. ABRIL LÓPEZ, Josep M: *L'Abans. Sant Celoni. Recull gràfic 1880-1965*. Editorial Efadós, El Papiol, 2009

. ABRIL LÓPEZ, Josep M: *L'Abans. Sant Celoni. Recull gràfic 1965-1990*. Editorial Efadós, El Papiol, 2018

. AMADES, Joan: "Balls populars del Vallès", dins *Comarca del Vallès*. Biblioteca d'Estudis comarcals, volum. 1. Casa del Vallès, Barcelona, 1930. També editat en forma d'opuscle: Barcelona, impremta La Ibèrica-C. Gisbert, 1930.

. AMADES, Joan: *Costumari català. El curs de l'any*. Volum II. Salvat Editores, SA- Edicions 62, SA. Barcelona, 1982, segona edició en facsímil (Primera edició: 1950).

. AMADES, Joan: *Danses de la Terra. Música i dansa tradicional de les comarques de Barcelona*. Volum 1. Edició a cura de Jan Grau i Lluís Puig. Biblioteca Joan Amades. Llegat Consol Mallofré. El Mèdol, Tarragona, 1997

. AMADÓ, Enriqueta; PUCHE, Carles: "Polca del Ball de Gitanes de Sant Celoni". *Trencadansa*, Quaderns de divulgació folklòrica, núm. 4, setembre 1991.

. *Ball de Gitanes. Sant Celoni, 2009*. Fotografia i disseny: Aitana Such i Pep Puigtió. Text històric: Josep M. Abril. Edició: la tieta lola. Gràfiques Arco, Sant Celoni, 2009.

. CASALS, Gaspar; COLOMER, Mercè: "Balls de travessen el Montnegre. Les relacions entre Sant Celoni i Arenys sempre han estat intenses i diverses a través de Collsacreu". *L'Aulet. Revista del Montnegre i el Corredor*. Núm. 11, novembre 2011.

. "Com la ballem. Les Gitanes i altres balls i danses vives del Vallès. La plaça n'és ben plena!". Carpeta de la revista *Vallesos*, núm. 1. Primavera-estiu 2011.

. "El "Ball de Gitanes"" dins Programa de Festa Major, Sant Celoni, setembre de 1953 (*reproducció, entre d'altres elements, de la descripció del Ball de Gitanes de Sant Celoni escrita pel farmacèutic celoní Miquel Draper i Batllori i publicada per F. Maspons i Labrós a Miscelànea Flok-lòrica*)

. *Imatges d'una Festa*. Colla del Ferro. Institució de Recerca Baix Montseny - Ajuntament de Sant Celoni. Impremta Bilbeny, Sant Celoni, 1990.

. MASPONS i CAMARASA, Jaume; MASÓ i GOULA, Josep: "El Ball de les Gitanes en el Vallès". Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 142, novembre de 1906. També editat en forma d'opuscle: *El Ball de les Gitanes en el Vallès*. Conferència donada en el "Centre Excursionista de Catalunya" el dia 25 de juliol de 1906. Barcelona, Tipografia l'Avenç, 1907. També al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 142, novembre de 1906, pp. 321-346.

. MASPONS y LABRÓS, Francisco de S.: *Ball de Gitanas en lo Vallés*, dins Miscelànea Folk-lòrica. Arxiu de Tradicions Populars. José J. de Olañeta editor, Barcelona, 1981 (Primera edició: Associació d'Excursions Catalana. Llibreria de Àlvar Verdaguer, Barcelona, 1887) *Aquest article inclou la descripció del Ball de Gitanes de Sant Celoni escrita pel farmacèutic celoní Miquel Draper i Batllori*

. NAUGUET, Miquel: "Reportaje: Ball de Gitanes en Sant Celoni". *El Correo Catalán*, Dominical, Barcelona, 14 marzo 1982. (Texto y fotos: Miquel Nauguet)

. PUCHE, Carme (text); PUCHE, Carles (il·lustracions): *El cofre dels tresors* (conte). Colla del Ferro del Ball de gitanes de Sant Celoni, 1995

. PUCHE, Carles: "El ball de Gitanes". *Esclat*, núm. 20, febrer 1980, pp. 25-27

. PUCHE, Carles; DUCRÒS, Joan: *Ball de Gitanes a Sant Celoni*. Quaderns Pedagògics. Centre d'Estudis i Documentació del Baix Montseny - Ajuntament de Sant Celoni. Imp. Tornassol/Nervex SA, Sant Celoni, 1984.